
Inledning

En diskussion om förlust av kontakt med verkligheten reser med nödvändighet frågan om vilken verklighet vi talar om. En människas förmåga av orientering till den realitet som omger henne omfattar ju också beskaffenheten av alla de olika sinnesorgan som är aktiva i att uppfatta verkligheten. Främst sinnesorganen som tar emot och filtrerar alla inkommande stimuli, men också den inre karta som erfarenheten bygger upp inom oss och där vi härbärgerar ett slags med tiden uppbyggt referenssystem som värderar, bedömer och tolkar alla inströmmande stimuli från den realitet som vi uppfattar. Den som är blind eller döv och därmed delvis hänvisad till andra sinnen bygger upp delvis annorlunda verkligheter.

Men viktigast för en klar uppfattning av vår gemensamma realitet är det känslomässiga ackompanjemanget till upplevelsen av själv och andra. Fundamentalt är här trygghet i omhändertagandet av det barn som kommer att möta den nya värld som man föds till och som tänder nyfikenhet på livet. Förmedlingen har av Freud och psykoanalysens efterföljare beskrivits som föräldrarnas omgivande kärleksfulla närvaro, i D. W. Winnicotts förståelse "the good enough mother".

En vid variation av störningar i verklighetsuppfattningen har beskrivits vid olika psykiska sjukdomar och störningar. Freud beskrev hur en kritisk period utgör barnets utveckling från narcissistisk kärlek till sig själv till objektkärlek där en del barn i sin strävan använder sig av allehanda försvar mot känslor av invasion eller förintelse.

Freuds elev Helene Deutsch (1886-1983)

tillhör den krets av numera klassiska författare som tagit sig an realitetsförlusten. Deutschs artikel från 1942 får inleda vårt nummer av *Divan* med temat realitetsförlust. Hon beskriver ett förhållningssätt av *as-if* som en försvarsstrategi där individer undviker genuin känslomässig kontakt genom att leva i en imitation av relationer, ideal och livsstil i stället för att närma sig äkta känslor. Johan Eriksson vidareutvecklar Deutschs tankar genom att försöka förmedla ett tentativt svar på frågan vad som konstituerar upplevelsen av att leva ett liv som är verkligt.

En som på psykoanalytisk grund har orienterat sig i psykosens mystik är den amerikanska analytikern Michael Eigen. Han intervjuas i detta nummer av *Divan* av den svenska psykoanalytikern Fredrika Stjärne.

Piera Aulagnier utgår från autismforskningen för att kartlägga ett återkommande ögonblick i vissa psykoanalytiska behandlingar: när patienten koncentrerar allt sitt medvetande till ett enda fenomen, till exempel en lukt, för att på så vis återfå kontrollen över verkligheten. Aulagnier ser denna regression som ett återvändande till medvetandets allra tidigaste stadier.

Björn Sahlberg introducerar Aulagniers tankar gällande skillnaden mellan neuros och psykos. Psykosen är konsekvensen av en krock mellan vad det lilla barnet upplever och det överväld av tillskrivanden som tvingar sig på från moderns diskurs. Omvänt rymmer den moderliga diskursen en "fästpunkt" av realitet och mening som kan länkas till det tidiga kroppsjagets verklighet.

I en svit av bild och text skapad för *Divan*

angriper Leif Holmstrand en rad symboliska ”fästpunkter” i en till synes lika ursinnig som heroisk akt av frigörelse från materiens kaos.

En formmässigt absolut antites till Holmstrands skådespel utgör Signe Svenssons Haiku, ett drama där tio ord artikulerar sina roller på tre rader.

Så länge handen metaforiskt behåller sitt grepp om klippkanten vet kroppen att den inte faller fritt. Detta är en av Piera Aulagniers metaforer för subjektets flykt från allt annat än ett enda sinnesintryck. I antikens mytologi är fadern en fästpunkt som ger vika för de övermodiga unga män som strax störtar genom lufthavet – en Phaëton, en Ikaros, här graverade av Hendrick Goltzius i Haarlem 1589. Sonen förmår Helios att låna ut himlavagnen med eldklot och spann av otämjda hästar. Daedalus förmanar ohörd sin son att inte styra för nära solen. Hybris är deras brott, en långt ifrån överspelad mänsklig defekt.

Fyra av de verk som Ulla Wiggen visat tidigare i år liknar frilagda irisar. Formade som hypnotiskt ljusa sfärer med svarta slukhål i centrum fixerar de betraktaren. En femte sfär, *Världsatlas*, med ett vindlande mönster spunnet över ytan, rämner mot djupaste mörker ner i en avgrund; bottenlös, om det inte vore för en yttersta fästpunkt, ett litet klot av guld.

Dan Wolgers värnar humorn som en allvarlig sak; skrattet har en benådad förmåga att förlösa kunskap. Även hans senaste utställning rymmer en cirkelform. Sviten av tomma speglar, *A – O*, kan fångas i formeln ”min ände är min begynnelse”. I *Divan* visas fem av dem.

Carina Håkansson illustrerar i sin poetiska text ”Klippdockedungen” en flimrande dialog kring ett möte där ett mönster av klippdockespel utvecklas i samspel mellan terapeut och patient.

Två större anlagda poetiska bidrag är Jenny Tunedals mångbortnade återskapande av en äldre kvinnas dagbok i ett stadium där minnet, språket och verklighetsuppfattningen sviker, och Frank Bidarts poetiska rekonstruktion av den inre världen hos en kvinna som är på väg att förlora det psykiska fotfästet. Jonas Brun,

som översatt dikten, förklarar i en inledande kommentar varför Maria Callas plötsligt dyker upp i sammanhanget.

Dessa texter samspekar med John Swedenmarks diskussion av skillnaderna mellan tre varianter av en av Friedrich Hölderlins stort anlagda men psykiskt uppbrutna hymner, ”Den ende”. Tanken är att det fragmenterade språket och det fria associerandet kan ge poesin en reparativ funktion, som prövar ut olika möjliga relationer till verklighetens villkor.

Nina Weibull följer hur den gamle, halvblinde, virtuose Degas fann en ny form av dagligt skapande, med händerna, vaxet och leran inför en ung modell på armlängds avstånd. Vad tänkte hon? Först efter hans död göts de sköra originalen i brons, till fromma för samlare och museer.

Under våren har Henri Michaux (1899-1984) uppmärksammat stort av The Guggenheim Museum Bilbao. ”Fantomismen” var den enda rörelse han kunde säga sig företräda, det undanglidande, efemära uttryckets mästare, målände enbart för att överraska sig själv.

Realitetsförlust kan vara massiv som vid svåra personlighetsstörningar och psykoser, men kan ju också vara övergående eller situationsbetonad som ett drag i en missbedömning av situationer genom gruppfenomen och självbedrägerier av tillfällig karaktär, kanske under inverkan av alkohol eller andra droger. Clarence Crafoord diskuterar realitetsförlust av detta slag som ett narcissistiskt särdrag, vilket också kan ses som gruppfenomen i upphetsande situationer, som i slutna sammanhang där en grupp låter en falsk verklighetsuppfattning växa fram. En bestämd korrektion kan ibland låta en reell verklighet träda fram.

Göran Rosenberg visar på vådan av *fake news* och andra vilseföringar av verkligheten via sociala medier, medan Jenny Maria Nilsson angriper en dagsaktuell aspekt av realitetsförlusten, nämligen de självutnämnda och välbetalda ”inspiratörerna”. Som motgift mot detta lanserar hon samtalet som den dimension som kan låta oss förstå oss själva.